21-12-2020

संस्कृतसामान्यम् । उपशास्त्री I

अनिवार्यपत्रम् । संस्कृतानुवादम् कुरुत ।

1. पढाई में आलस्य मत करो → स्वाध्यायात् मा प्रमद ।
2. सूर्यास्त होने पर लड़के मैदान से घर गए →
(अस्तं गते) सूर्यास्ते बालकाः क्षेत्रात् गृहं गतवन्तः ।
सूर्यास्ते बालकैः क्षेत्रात् गृहं गतम् ।
3. मेरे वर्ग में पन्द्रह छात्र पढते हैं → मम कक्षायां पञ्चदश छात्राः पठन्ति ।
4. राम के साथ सीता भी वन गई → रामेण सह सीताऽपि वनं गतवती । रामेण सह सीता अपि वनं गता ।
रामेण सह सीतया अपि वनं गतम् ।
5. तुमने कब पुस्तक पढी? → त्वं कदा पुस्तकं अपठः ?
त्वं कदा पुस्तकं पठितवान् ? त्वया कदा पुस्तकं पठितम् ?
6. उन सब में नरेन्द्र मेधावी है → तेषां तेषु वा नरेन्द्रः मेधावी अस्ति ।
7. काशी गंगा के किनारे है → काशी गङ्गातटे (अवस्थिता) अस्ति ।
8. काशी में विश्ववि० है → काश्यां विश्वविद्यालयः अस्ति ।
9. वह चावल से भात पकाती (बनाती) है → सा तण्डुलान् ओदनं पचति ।
10. किसान गाँव से बैल ले जाता है → कृषकः ग्रामात् अजां नयति ।
11. ग्वाला गाय से दूध दुहता है → गोपः गां दुग्धं दोग्धि ।
गोपः गोः दुग्धं दोग्धि ।
12. बलि से पृथ्वी की याचना करता है - बलेः बलिं वा भिक्षते (याचते) वसुधाम् ।

21-12-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा, (स० प्राचार्य)
रा० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ

अनिवार्यपत्रम् । उपशास्त्री II 21-12-2020

संस्कृतेऽनुवादं कुरु →

1. मैं पुस्तक पढ़ता हूँ - (कर्तृवाच्ये) → अहं पुस्तकं पठामि ।
2. मेरे द्वारा पुस्तक पढ़ी जाती है - (कर्मवाच्ये) → मया पुस्तकं पठ्यते ।
3. वह चन्द्रमा को देखता है - सः चन्द्रं पश्यति ।
4. उसके द्वारा चन्द्रमा देखा जाता है - तेन चन्द्रः दृश्यते ।
5. मैं घर जाता हूँ - अहं गृहं गच्छामि ।
6. मुझसे घर को जाया जाता है - मया गृहं गम्यते ।
7. हमलोग मिठाई खाते हैं - वयं मिष्टान्नं खादामः ।
8. हमलोगों से मिठाई खाई जाती है - अस्माभिः मिष्टान्नं खाद्यते ।
9. लड़के फल खाते हैं - बालकाः फलानि खादन्ति ।
10. लड़कों से (के द्वारा) फल खाया जाता है - बालकैः फलानि खाद्यन्ते ।

कर्तृवाच्यस्य वाक्ये कर्तरि प्रथमाविभक्तिः भवति । अनुक्ते कर्मणि द्वितीया विभक्तिः भवति, क्रिया कर्तृपदानुसारेण भवति । यथा → रामः पुस्तकं पठति । अस्मिन् वाक्ये रामः कर्तृपदं तेन सह प्रथमाविभक्तिः एकवचने । क्रिया 'पठति' अपि कर्तृपदानुसारेण प्रथमपुरुषे, एकवचने अस्ति । किन्तु कर्मवाच्ये अनुक्ते कर्तरि तृतीया विभक्तिः भवति । उक्ते कर्मणि प्रथमा विभक्तिः । धातुना सह 'यक्' (य) प्रत्यये कृते आत्मनेपदयां कर्मानुसारेण क्रियापदं भवति । यथा -

कर्तृवाच्ये - बालिकाः विद्यालयं गच्छन्ति ।
कर्मवाच्ये → बालिकाभिः विद्यालयः गम्यते ।

कर्तृवाच्ये → वयं पत्राणि लिखामः ।
कर्मवाच्ये → अस्माभिः पत्राणि लिख्यन्ते ।

21-12-2020

डॉ० निर्मलकुमार झा, स० प्राचार्य ।
राधा-उमाकान्त सं० महावि० सुखसेना पूर्णियाँ

21-12-2020

साहित्यम् । शास्त्री

Page No.:
Date:

छन्दविचार: ।

जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृगतृष्णान्वितधिया
वचो वैदेहीति प्रतिपदमुदश्रु प्रलपितम् ।
कृतालङ्काभर्तुर्वदनपरिपाटीषु घटना
मयाप्तं रामत्वं कुशलवसुता न त्वधिगता ॥

प्रतिचरणे सप्तदशाक्षराणां एतत् पद्यम् । अत्यष्टिजात्या: छन्दस्य यगणादिक्रम: प्रतिचरणे पद्ये निम्नानुसारेण भवति →

जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृगतृष्णान्वितधिया,

I S S S S S I I I I I S S I I I S

यगण मगण नगण सगण भगण ल० गु०

वचो वैदेहीति प्रतिपदमुदश्रु प्रलपितम् ।

I S S S S S I I I I I S S I I I S

कृतालङ्काभर्तुर्वदनपरिपाटीषु घटना,

I S S S S S I I I I I S S I I I S

मयाप्तं रामत्वं कुशलवसुता न त्वधिगता ॥

I S S S S S I I I I I S S I I I S

अथ अत्यष्ट्या: भेदं शिखरणीनामकं लक्षयति । यस्य प्रतिचरणं यगणमगणनगणसगणभगणलघव: गुरुश्च, तद् वृत्तं शिखरणी नाम भवति । षड्भि:, एकादशभि: छिन्ना (यतिमती) च सा भवति । लक्षणमस्ति सूत्ररूपेण →
"रसै रुद्रैश्छिन्ना यमनसभलागः शिखरिणी ।"

21-12-2020

डॉ० निर्मलकुमार झा (स० प्राचार्य:)
रा० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ